

**Ruziyeva Dilshoda Mavlonovna Navoiy Davlat Pedagogika Instituti , Tarix Fanlari bo'yicha
Falsafa Doktori (PhD) taqrizi ostida**

Saitkamolov Muxammadxo'ja Sobirxo'ja o'g'li

Al-Xorazmiy axborot texnologiyalari universitetini

Iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Usmanxodjayeva Surayyo Muxtarovna

Al-Xorazmiy axborot texnologiyalari universitetini Menejment va

marketing kafedrasida assistenti

usman.surayyo@gmail.com,

+998983087793

O'ZBEKISTON SOTSIO-IQTISODIYOTI – BUGUNGI KUNDAGI MUAMMOLAR VA USTUVORLIKLAR

Izoh: Ushbu maqolada Sovet Ittifoqi tarkibiga kirgan respublikalarning postsovet moslashuvi davrida ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni o'zgartirish bilan bog'liq noyob muammolar mavjud bo'lgan Markaziy Osiyo mamlakatlari misolida iqtisodiy sotsiologiyaning umumiy ko'rinishi keltirilgan. Qabilaviy, axloqiy, diniy yoki gender asoslariga asoslangan ijtimoiy tengsizlik, kamsitish va tengsizlik – inklyuzivlikning yo'qligi-jamiyatimiz duch keladigan bu va boshqa ko'plab ijtimoiy muammolar va muammolar echimlarni izlashni va vaziyatdan chiqishning maqbul yo'lini talab qiladi, chunki jamiyat va jamiyat rivojlanishi to'g'ridan-to'g'ri iqtisodiyotga ta'sir qiladi. umuman olganda, butun Markaziy Osiyo mintaqasi va har bir mamlakat fuqarolarining jamiyat barqarorligi va hayot sifati. Ijtimoiy adolat bozor munosabatlarida barqarorlikni yaratadi va iqtisodiy o'sishga yordam beradi, teng huquq va imkoniyatlar o'sish va rivojlanish sodir bo'ladigan jamiyatda zarur ishonch darajasini yaratadi. Maqolada respublikalar mustaqillikka erishganidan beri ro'y bergan o'zgarishlar, shuningdek, Markaziy Osiyo mamlakatlari fuqarolari hayotiga jiddiy o'zgarishlar kiritgan pandemiyadan keyingi davr tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy-iqtisodiyot, Markaziy Osiyo, ijtimoiy muammolar, ijtimoiy turizm, qashshoqlik, iqtisodiyot sotsiologiyasi.

Qonunchilik palatasi tomonidan 2019 yil 17 avgustda qabul qilingan "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquqlilik va imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida"gi Qonun qabul qilindi¹, 56-moddaga ko'ra, ushbu qonun erkaklar va ayollar o'rtasidagi tenglikni belgilaydi. Davlat jamiyat va davlatning o'zini boshqarish sohasida erkak va ayollar uchun teng huquq va imkoniyatlarni ta'minlash bo'yicha amalga oshirgan. Bu O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida ochiq bayon etilgan. Mamlakatimizda so'nggi besh yil mobaynida ushbu sohada o'ndan ortiq qonun hujjatlari, 2 ta qonun, 6 ta farmon va qaror, 17 ta Hukumat qarori qabul qilindi.

"Gender tengligiga erishish va xotin-qizlarga kuch berish bizning davrimizning tugallanmagan vazifasi va bugungi kunda dunyodagi inson huquqlari bo'yicha eng katta qiyinchilikdir", - deydi BMT Bosh kotibi António Guterres 2018-yil 8-mart kuni Xalqaro xotin-qizlar kuni uchun video xabarida.

Milliy Barqaror rivojlanish maqsadlarida mamlakatimizda gender tenglikka erishish strategiyasi ishlab chiqildi va qabul qilindi, strategiya barcha faoliyat sohaslarida (ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy va h.k.) erkak va ayollar uchun teng imkoniyatlarni ta'minlashga qaratilgan. Jumladan, siyosatda ayollar vakilligining miqdoriy ko'payishi O'zbekiston Respublikasiga umumiy hisobda 190 tadan yuqori 50 ta davlatdan joy

---

¹ <https://lex.uz/docs/4494873>

berdi, ko'p sonli vazifalar bajarilmoqda, ayollarni o'qitish, qo'llab-quvvatlash va ko'paytirishga qaratilgan. Ayollar ta'limi asosiy ustuvor yo'nalishlardan biri etib belgilandi. 2023 yilda 1982 nafar ayol davlat granti asosida oliy ta'lim muassasalariga qabul qilindi, 12300 nafar ayolga oliy ta'lim muassasalarining magistraturasida o'qish uchun kontrakt miqdori to'landi, 139 mingdan ortiq talabaga o'qish uchun 7 yilgacha foizsiz kreditlar ajratildi. Tibbiy yordam sohasida ham yaxshi raqamlar mavjud - 3 milliondan ortiq ayollar mutlaqo bepul asosda dastlabki skrining tekshiruvdan o'tishdi (bunday tekshiruvdan maqsad saraton kasalligini erta bosqichda aniqlash va kasallik rivojlanishining oldini olish bo'yicha profilaktik choralar ko'rilgan), 1 million 13 ming keksa ayol tibbiy tekshiruvdan o'tdi va zarur tibbiy yordam ko'rsatildi. Mamlakatimizda gender tenglik bilan bog'liq yana bir o'tkir masala – qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan ayollardir. Mamlakatimizda psixologik yordam ko'rsatish va psixosomatikaning rivojlanishi ancha susayib qolganligini ta'kidlaymiz. Bizni bu mavzuda turli xil qiyinchiliklar kutmoqda: jamiyat tomonidan ham ma'lum bir bosim mavjud, biz uyda oilaviy muammolarimizdan shikoyat qilish va gapirish g'ayrioddiy va oddiygina uyatli ekanligiga odatlanganimizda, yaxshi psixologni topish va to'lash juda ko'p pul sarflaydi, davlat tomonidan taqdim etilgan himoyaning ishlashiga kafolat yo'q. Markaziy Osiyo davlatlarida zo'ravonlik, ayniqsa oiladagi zo'ravonlik, firibgarlik, uydagi zo'ravonliklar odatiy hol emas. ² Markaziy Osiyoda ayollarga nisbatan kamsitishga jamiyat va hokimiyatning munosabatining ajoyib namunasi " Saltanat Nukenovanning ishi", Qozog'iston sobiq iqtisodiyot vazirining sobiq turmush o'rtog'i Kuandyk Bishimbayev, ushbu holatning ommaviy axborot vositalarida baland ovozda tanaffus va shovqin mamlakat qonunchiligini o'zgartirdi, ayollar va bolalar huquqlarini himoya qiluvchi qaror va farmonlar eng qisqa vaqt ichida qabul qilindi. Qonunlarning yo'qligi, oilada ayollarga nisbatan shafqatsiz munosabatda oilalar rahbarlariga beparvo munosabati, Tashqi qo'llab-quvvatlashning yo'qligi ayollar huquqlarini himoya qilishga achinarli natijaga olib keldi. 2024 yil 13-14 may kunlari Samarqand shahrida bo'lib o'tgan Osiyo xotin-qizlar forumi "Ayollarning iqtisodiy, ijtimoiy-siyosiy imkoniyatlarini kengaytirishga mintaqaviy yondashuv" deb nomlandi, forumning maqsadi xotin-qizlar va bolalarga nisbatan zo'ravonlikning barcha shakllarini oldini olish uchun tajriba almashish, xalqaro tashkilotlar va moliya institutlarining zamonaviy yondashuvlarini o'rganishdan iborat edi. "Biz nafaqat zo'ravonlik qurbonlari bilan, balki uni sodir etganlar bilan ham ishlashimiz kerak", dedi Sadagat Gahramanova, Ozarbayjon Respublikasi Oila, xotin-qizlar va bolalar masalalari bo'yicha davlat qo'mitasi raisi o'rinbosari, @SputnikUzbekistan muxbiri. Zo'ravonlik mavjud oilalarda voyaga etgan bolalarga nisbatan kamsitish masalalariga alohida e'tibor qaratildi. Bundan tashqari, zo'ravonlik nafaqat jismoniy, axloqiy, balki iqtisodiy ma'noda ham tushunilishi kerak. Masalan, forumdagi sessiyalardan birida aytib o'tilganidek, erkak ajraladi va aliment to'lmasdan oilasi haqida unutadi - bu bolalarga nisbatan iqtisodiy zo'ravonlik deb ataladi. BMT Bosh kotibi va BMT Xotin-qizlar bo'yicha ijrochi direktori Sima Sami Bahous o'zining xushmuomala nutqida "... Ayollar va bolalarga nisbatan zo'ravonlik va jamiyatdagi firibgarlik global hamjamiyatga iqtisodiy jihatdan 6 trillion dollarga tushadi".³ 2015-yilgi McKinsey tadqiqotiga⁴ ko'ra, gender tengsizligi davom etayotgan ssenariyga qaraganda, 10 yil ichida gender tengsizligi global GDPni qo'shimcha 26% ga oshiradi. bu O'zbekiston Respublikasi va Xitoy Xalq Respublikasining yillik QQSga to'g'ri keladi. Ishtirokchilar soni bo'yicha mehnat bozorida katta farqlarni qisqartirish - ko'proq erkaklar, kam ayollar, ish joyida sarflangan soatlar sonining mos kemigi va samarali sektorda ayollarga nisbatan kamsitish - bularning barchasi rivojlanish iqtisodiyotiga to'sqinlik qiladi. 2021 yilda allaqachon "McKinsey rejasi" dunyoning 10 dan ortiq mamlakatlarida amalga oshirilgan, Islandiya, Irlandiya, Kanada, Belgiya, Frantsiya, Latviya, Shvetsiya, Portugaliya va Lyuksemburgda to'liq gender tenglikka erishilgan - har yili

² (<https://www.bbc.com/russian/articles/c3g8824331ko>)

³ <https://podrobno.uz/cat/world/nasilie-v-otnoshenii-zhenshchin-i-diskriminatsionnye-sotsialnye-instituty-ezhegodno-obkhodyatsya-mir/>

⁴ (<https://econs.online/articles/ekonomika/makroekonomicheskaya-sila-gendernogo-pariteta/>)

bu daraja dunyo bo'ylab 5% gacha qo'shiladi. Markaziy va Janubiy Osiyo davlatlarida ayollar ulushi 10,1 foizni tashkil etgan bo'lsa, Shimoliy Amerikada 31,6 foiz, Lotin Amerikasi va Karib dengizida 30,1 foizni tashkil etadi. Boshqacha aytganda, mintaqamizda ko'p harakat qilish kerak. Agar bugungi kunda iqtisodiy rivojlanish va jahon hamjamiyatiga integratsiya mintaqamiz uchun muhim rol o'ynasa, biz progressiv va rivojlangan davlatlar bilan bir yo'nalishda harakat qilishga harakat qilishimiz kerak.

O'zbekistonda ta'lim masalasi gender tenglik muammosidan ham o'tkirroq. Zaif xodimlar, va ta'limning barcha darajalarida, nosstematik va zamonaviy talablar ta'lim dasturlariga javob bermaydigan, barcha darajadagi malakasi - bolalar bog'chasi o'qituvchilaridan tortib universitet o'qituvchilarigacha, axborot texnologiyalaridan foydalanish darajasi past. 2021 yilda o'tkazilgan xalqaro PIRSL test sinovlari (International Study of Reading Quality and Comprehension) ma'lumotlariga ko'ra, yurtimizdagi maktab o'quvchilari kerakli 500 tadan faqat 437 ochko to'plagan. Keyingi ma'lumotlar, 2022 yilda, hatto achinarli - PISA testiga ko'ra xalqaro maktabni baholash dasturi baho olgan - jami 81 mamlakatdan matematika bo'yicha 72-o'rin, tabiiy fanlar bo'yicha esa 80-o'rin.

O'quv jarayonining samaradorligi quyidagilardan iborat:

- ta'lim materialining sifati,
- har bir o'quvchiga o'qituvchilar soni,
- pedagog kadrlar,
- ta'lim muassasasining umumiy infrastrukturasini,
- ota-onalarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni.

Tizimda tahlil davomida aniqlangan asosiy muammolar quyidagicha bo'ldi:

1. Umumiy o'rta ta'lim tizimiga davlat budjeti xarajatlari asossiz taqsimlanadi
2. Maktablarning 16 foizi katta ta'mirga muhtoj, 4% dan ortig'i ishlamayapti
3. Sinflar uchun kompyuter dasturining etishmasligi
4. Maktablarning 70% da kanalizatsiya aloqasi yo'q
5. 28.4% Internetga kirish imkoniga ega emas
6. Toshkent shahri va Toshkent viloyati bo'yicha o'qituvchilarning yillik ish yuki juda yuqori
7. Maktablarda chet tilini bilgan o'qituvchilar yetarli emas
8. Axborot texnologiyalari va mutaxassisliklari bo'yicha o'qituvchilarning bir xil kamchiligi
9. Mutaxassisligi xalqaro sertifikatlar bilan tasdiqlanmagan professor-o'qituvchilarning yuqori foizi
10. Ota-onalar bolalarning ta'limiga e'tibor bermaydilar, o'quv jarayonini nazorat qilishga harakat qilmaydilar.

Ta'lim jarayonida eng asosiysi o'quv jarayonining o'zi, yaxshi ta'lim vositalari, malakali ta'lim xodimlari, deb hisoblash tabiiy bo'ladi. Garchi sanitariya-gigiena standartlarining yo'qligi, bolalarni sovuq yoki juda to'plangan xonalarda o'qitish, oddiy choyshablarning yo'qligi - bularning barchasi yosh avlod salomatligiga ta'sir qiladi va to'liq o'rganishga mos kelmaydi. Lekin eng asosiysi o'quv dasturi, o'quvchilarning bilim, zarur ko'nikma va malakalarini egallash uchun ishlab chiqilgan standartlardir.

Turli mamlakatlar maktab o'quvchilarini o'qitishda o'z yo'nalishlariga ega. Masalan, PISA tadqiqotlari natijasida eng yaxshi 10 ta davlat ichida bo'lgan Estoniya – Ta'lim vazirligining rasmiy veb-saytida milliy o'quv dasturini har bir abituriyent uchun batafsil tushuntirishlar bilan osongina topish mumkin.

Boshqa mamlakat — Singapur uchun ham xuddi shunday. Uning o'quvchilari PISA testlarida eng yuqori natijalarni olgan. qanday dasturlar va qanday printsiplar yaratilganligi, ta'lim usullarini baholash bo'yicha turli tavsiyalar va tarozilar. O'zbekistondagi hozirgi holat shunchaki ro'zg'or emas, buni test natijalariga qarab osongina tushunish mumkin. Milliy o'quv dasturiga muvofiq 3 yillik ta'limdan so'ng boshlang'ich sinf o'quvchilari Milliy o'quv dasturidan o'quv dasturlari bilan farq qiluvchi Novda Edutainment darsliklariga o'tkazildi. 6, 7 va 10-sinflar Milliy o'quv dasturiga muvofiq o'rganiladi va 5, 8 va 11 darajalari - 2017 yilda qabul qilingan eski dasturlarga ko'ra. Ya'ni, butunlay asossiz o'quv dasturi bo'lib, o'quvchilarni har 2-3 yilda qiyinchilik bilan yangi tizim va yangi talablarga moslashishga majbur qiladi. Biz mamlakatlarning o'z talabalarining ta'lim olishlariga asosiy e'tiborni - natijani, o'rta maktabni bitirganlarida farzandlarining bo'lishini xohlashlarini ko'rishimiz mumkin. Masalan, Kanada, AQSh, Evropa mamlakatlarida kolleжда o'qishda ko'plab amaliyot mavjud - kosmetologlar, veb-dasturchilar, tibbiyot bo'yicha mutaxassislar, paralegallar - ularning barchasi kollejni bitiradilar, bizning bitiruvchilar o'rta maktabimizning analogi bo'lib, bitiruvchilar o'qish davomida tegishli ish tajribasiga ega bo'lib, ular o'qishdan so'ng darhol lavozim va etarli maosh olishlariga imkon beradi. Ya'ni, kollejlarda amaliy mutaxassisliklarga qaratilgan bo'lib, ilm-fan, qanchalik nazariy qism bo'lsa, universitetlarda to'g'ridan-to'g'ri hal qilinadi. "Uy qurishni boshlashdan oldin, oxir-oqibat nimani olishni xohlayotganingizni tushunishingiz kerak. Sizda rejalar va chizmalar bo'lishi kerak. Agar rejangiz bo'lmasa, xato qilasiz: ko'p mablag', pul va vaqtni behuda sarflaysiz. Buni ta'lim bilan ham bog'lash mumkin", - deydi UNICEF ta'lim bo'limi boshlig'i Deepa Shankar⁵, O'zbekiston Davlat ta'lim dasturi bo'yicha loyihani ishlab chiqish boshlaganida. Ya'ni, ta'lim tugagandan so'nggina maktab o'quvchilaridan nimani kutish kerakligini tushunishimiz kerak. xotira va past darajadagi ko'nikmalarni rivojlantiradi, ammo keyingi rivojlanish uchun - tahlil qilish, sintez qilish, xulosa chiqarish qobiliyati va undan ham ko'proq ongda muqobil variantlarni yaratish - bu bizning ta'lim muassasalarimizda hali o'qitilmagan ko'nikmalarni talab qiladi. Va bu darajadagi mutaxassislar juda kam. Mamlakatimizda yoshlar va yoshlar ko'p bo'lgan mamlakat uchun standartlashtirilgan, eng yaxshi variantni tanlashga harakat qilish uchun turli xil o'quv variantlarini sinab ko'rilganligi aniq. Islohotlar har doim yangi narsalarni olib keladi, yaxshi tomonga o'zgaradi, lekin biz vaqt omilini unutmasligimiz kerak - yangiliklar davom etayotganda va har ikki-uch yilda, past sifatli ta'lim oladigan yangi avlod o'sadi, chunki xodimlar yangi talablarni qabul qilish va ularni etarlicha qo'llashga vaqtlari yo'q, chunki ko'rsatmalar va shunga mos ravishda sharoitlar paydo bo'ladi. Moslashish sekin jarayon bo'lib, doimiy o'zgarishlar oxir-oqibat siz hozirgina moslashishga muvaffaq bo'lgan usullarni o'zgartirishni istamaslikka va istamaslikka olib keladi. Agar biz bilimli, aqlli, amaliy yoshlarni o'qishi yakunida olishni istasak, yakuniy natija bilan o'quv jarayonining o'zi orqali o'ylashimiz, kelgusi yillar uchun dasturni ma'qullashimiz, hech bo'lmaganda yaqin kelajakda natijalarni kutishga ozgina sabr qilishimiz kerak. Doimiy monitoring, mustaqil ekspertlar tomonidan baholash, o'z vaqtida aralashuv, nafaqat to'liq maktabda dasturni o'zgartirish, balki tavsiyalar va qo'llab-quvvatlash bilan ota-onalarning yordami, albatta, ota-onalarning o'quv jarayoniga jalb etilganligi - zamonaviy ta'lim tizimimiz holatini o'zgartiradi.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida ishsizlik jiddiy muammo bo'lib qolmoqda. Xalqaro mehnat tashkilotining hisobotiga ko'ra, 2023-yilda global ishsizlik darajasi 5,1% ni tashkil etgan. Bu 2022-yilga qaraganda biroz yaxshilanishdir. Bu 5,3% ni tashkil etdi. Markaziy Osiyo mamlakatlari geosiyosiy ziddiyatlar bilan bog'liq beqarorilik bilan ajralib turadi. Tovar va iqtisodiy aloqalar hamda pandemiyadan keyingi davrning bosqichma-bosqich tiklanishi Markaziy Osiyo mamlakatlarida yosh va jinsga bog'langan tafovut rivojlangan mamlakatlar bilan katta farq, shuningdek, yuqori va kam ta'minlangan mamlakatlar o'rtasidagi farqlardir. Yuqori daromadli mamlakatlarda ishsizlik darajasi 4,5% atrofida bo'lib, past ko'rsatkich 5,7% ni tashkil etdi. O'zbekiston Mehnat va kambag'alikni kamaytirish vazirligi ma'lumotlariga ko'ra⁶, 2023 yil yakunlariga ko'ra, ishsizlik darajasi 2,1%ga kamaygan va

⁵ (<https://www.gazeta.uz/ru/2019/07/03/unicef/>)

⁶ Mehnat va kambag'allikni kamaytirish vazirligi.

umumiy ko'rsatkich 6,8% ni tashkil etgan. 01.01.2023 yil holatiga ishchilar soni 19,7 million kishini tashkil etgan.

Mutaxassislar O'zbekistondagi ishsizlik bozorini qanday sabablar tashkil etishini bilib olishdi:

- soha xodimlarining irratsional taqsimoti
- Bozorda raqobatning zaif omili
- Mehnat bozoriga investitsiyalarning etishmasligi
- malakali mutaxassislar
- demografik omil

Bundan tashqari, Toshkent va Toshkent viloyatida har qanday mutaxassislik bo'yicha ishchilarga bo'lgan talab mintaqalarga nisbatan yuqori bo'lib, bu mamlakat mintaqalarida ishsizlik darajasi yuqoriligini tushuntiradi.

Demografik omil – bu vahimali signaldir. Chunki so'nggi 5 yil ichida O'zbekiston aholisi har yili 700-800 ming kishiga o'sdi. Ayni paytda mamlakatimiz aholisi 36,8 million kishini tashkil etadi.⁷ Uzoq vaqt ichida bu kelajakda ko'proq ish o'rinlari yaratish zarurligi muqarrarligini anglatadi. "Boz" iqtisodiyot, hukumatning bu sektor bilan kurashiga qaramay, ishsizlikning ham kelishmovchiliklarga sabab bo'ladi. "O'zbekistonning GDPga kulrang iqtisodiyotdan etkazilgan zarari 135 trillion so'mni (10,8 milliard dollar), davlat byudjetining umumiy zarari 30 trillion so'mni (2,4 milliard dollar) tashkil etadi", dedi O'zbekiston Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2024-yil 16-yanvardagi hukumat yig'ilishida. Mamlakatimiz rahbari misol keltirdiki, qurilish tashkilotlarining 41% o'z hisobotlarida faqat bitta ishchini ko'rsatdi. Yil davomida bajarilgan ishlar hajmi 4 trillion so'm miqdorida amalga oshirildi. Shuningdek, 25 gektar er maydoni hajmiga ega 5 mingdan ortiq fermer xo'jaligi o'z hisobotlarida faqat bitta xodimni ko'rsatdi. 5 millionga yaqin kishi norasmiy sohalarda ishlaydi, eng kam ish haqi oladi, davlat va qonun bilan to'satdan ishdan bo'shatish va asossiz jarimalardan himoyalalanmaydi. Ehtimol, umidsizlikdan, norasmiy ishlashga rozi bo'lgan ishchilar o'z xodimidan o'z manfaatlarini yo'lida foydalanishga tayyor bo'lgan ish beruvchisiga deyarli qullik bog'liqligiga tushib qolishlarini tushunmaydilar. Xodimni byudjetdan ajratmalardan rasmiy ish haqidan ko'proq daromad olishi bilan qiziqib, bu holda uning huquqlari yo'qligini tushunmaydi, faqat majburiyatlar. Muammoning bu jihati kam ta'lim olish va qonun hujjatlarini va mamlakat fuqarosi sifatida o'z huquqlarini bilmaslik bilan yuzaga keladi.

2024-yilda ishsizlarning rasmiy soni 1,3 million kishini tashkil etgan bo'lsa, yana 2,4 million kishi mehnat bozoriga kiradi. Mehnatni rag'batlantirish dasturi doirasida joriy yilda O'zbekistonning 5 million aholisini ish bilan ta'minlash rejalashtirilgan⁸. Qirg'iziston Mehnat, Ijtimoiy xavfsizlik va migratsiya vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yilda respublika aholisi 7,14 million kishini tashkil etgan. Mehnat sohasida ish bilan ta'minlangan aholi soni 2,58 kishini, ishsizlar 131,6 ming kishini tashkil etadi. Ishsizlik darajasi 4,9% ni tashkil etdi. O'zbekistonda rasman ishsizlar soni 66,2 ming nafarni tashkil

⁷(<https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/49355-hududlar-kesimida-2024-yil-boshiga-doimiy-aholi-soni-2#:~:text=Численность%20постоянного%20населения%20на%20начало%202024%20года%20в%20разре%20регионов>) .

⁸ (<https://president.uz/ru/lists/view/6960>)

etadi. Mamlakatda ishsizlikning asosiy sababi ichki va global iqtisodiy inqirozlar, shuningdek, qishloq xo'jaligi va qazib olish sanoatiga yuqori bog'liqlikdir. Bu iqtisodiyotni oziq-ovqat va xom ashyo uchun jahon narxlariga juda ojiz qiladi. Iqtisodiyotning ijtimoiy omillari ham muhim ahamiyatga ega: ta'lim etishmasligi va mutaxassislarning malakasi past. Qirg'izistonda ham aholini qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat dasturlari bor, asosiy vazifa savodsiz fuqarolarni tarbiyalash. Tojikiston Mehnat, migratsiya va aholi bandligi vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024 yil boshida mamlakatning iqtisodiy faol aholisi 2 million 675 ming kishini tashkil etgan bo'lib, shundan 2 million 627 ming kishi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida mehnat qiladi. Ya'ni, mehnatga layoqati yuqori bo'lgan aholining 98,2% doimiy ish bilan ta'minlangan. Ishsizlar soni 48,3 ming kishini tashkil etdi va 2022 yil davriga oid ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatda ishsizlik 9,7 foizga kamaydi. Tadqiqotning tahlili shuni ko'rsatdiki, rasman ishsizlardan 22,4 ming kishi, ya'ni 46,3% ayollardir. Tojikiston statistika agentligining ma'lumotlariga ko'ra, 2023-yilda O'zbekistonda 230 mingta yangi ish o'rni, jumladan, qo'shimcha ish o'rinlari yaratildi. Ularning aksariyati paxtachilik, ovchilik, paxta va to'qimachilik sanoati sohasida. Aholi bandligini ta'minlash uchun Tojikiston hukumati asosan mamlakatdan tashqarida mehnat eksporti bilan shug'ullanadi. 2023 yilda 12,29 ming nafar mehnat migrantlari yuborilgan. Mehnat migratsiyasini diversifikatsiya qilish maqsadida ayni paytda Rossiya, Saudiya Arabistoni, Janubiy Koreya, Singapur, Yaponiya va Filippin bilan mamlakatning eng yuqori darajasida muzokaralar olib borilmoqda.

Ishsizlik haqida gapiradigan bo'lsak, zamonaviy tendentsiyalarni ko'rsatib o'tish kerak - masalan, 15-24 yoshli yoshlar, TAA ma'lumotlariga ko'ra, ishlashga tayyor emaslar. Ular o'qishni afzal ko'rishadi, chunki ishsizlikning yuqoriligi ta'limning imkoniyat narxini kamaytiradi. Keyinchalik, keyingi tendentsiya yarim kunlik ish yoki bepul tashrif jadvali. Yoshlar ofisda bir necha kun o'tirib, ish kunining oxirigacha daqiqalarni sanashdan ko'ra, o'z ixtiyori bilan vaqt o'tkazishni afzal ko'rishadi. Pandemiya bizga juda ko'p yangi yo'nalishlarni, ijtimoiy tarmoqlarning keng rivojlanishini, elektron tijoratni, etkazib berish xizmatlarini, onlayn muzokaralarni va dunyoning deyarli istalgan joyidan global Internet orqali ishlash imkoniyatini berdi. Bu xususiyatlarni yosh avlod ayniqsa qo'llab-quvvatladi, chunki bu ko'plab masalalarni hal qilishning qulay va ishonchsiz usuli - agar smartfon yoki noutbuk yaqin bo'lsa. Masalan, Qozog'istonda ishsiz yoshlarning darajasi 3,4% ni tashkil etdi. Ishlamayotgan, ta'lim va kasb-hunar ta'limi yo'nalishlari bo'yicha shug'ullanmayotgan NEET yoshlari ulushi 7,1%ni tashkil etadi.

Topishmoqlar.

Markaziy Osiyo mamlakatlari, noqulay geografik holatda bo'lish, shunga qaramay, bugungi kunda asosiy boylik manbai - inson kapitalini ko'tarib yuradi. Tabiiy resurslar – oltin, neft, tabiiy gaz, uran, ko'mir, temir rudasi va boshqalarni ham hisobga olishning imkoni yo'q. Oltin zaxirasi bo'yicha Qozog'iston 402 tonna oltin bilan dunyoda 9-o'rinda, O'zbekiston 362 tonna bilan - 15-o'rinda. Ammo biz quduq boyligi cheksiz emasligini tushunamiz va shuning uchun hozir butun dunyo bo'ylab asosiy tendentsiyalar alternativ energiya manbalarini qidirishdir, mos ravishda, zamonaviy hayotimizda inson kapitali - bilim, ko'nikmalar, professional ko'nikmalarsiz rivojlanishning imkoni yo'q. Shuni unutmaylikki, inson kapitali nafaqat bilimlarning shakllanishi va o'tkazilishini, balki sog'liq va shaxsiy farovonlikni ham o'z ichiga oladi. Shaxsning shaxsiy rivojlanishiga, shuningdek, mamlakatga, xalqqa va butun global tizimga etarlicha xizmat ko'rsatishga asoslangan ijtimoiy iqtisodiyot o'z huquqlari, ma'naviy rivojlanishi, shaxsiy o'sishi, kelajakda insonga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, ish joyida barqarorlik, sog'liqni saqlash va yaxshi ta'lim olish huquqini himoya qilish va xabardor qilishni anglatadi - bularning barchasi davlat, ijtimoiy xizmatlar va tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilishi va qo'llab-quvvatlanishi kerak. maqsadi ta'lim, madaniyat va ilm-fan taraqqiyotiga qaratilgan. Aholining ijtimoiy darajasi qancha yuqori bo'lsa, yuqorida tilga olingan mamlakat salohiyati ham shu darajada yuqori bo'ladi. Ish o'rinlarini ko'paytirish, munosib daromadlar, ijtimoiy himoya va aholi salomatligining yaxshilangan tizimi, gender tenglik millat va mamlakatning umumiy darajasi va farovonligining oshishiga olib keladi, bu esa nihoyat jahon ekvivalentida o'z aksini topishga olib keladi. O'z vaqtida tahlil qilish, haqiqiy natijalarga e'tibor qaratish, nafaqat raqamlarda xabar berish, so'nggi

texnologiyalardan foydalanish va tendentsiyalarni o'zgartirishga tezkor javob berish har bir mamlakat va mintaqaning global iqtisodiyotdagi oldinga siljishda yaxshi tomonga rivojlanishiga imkon beradi.

Adabiyot:

1. Respublikasining "Respublika davlat mustaqilligini e'lon qilish to'g'risida"gi qarorlari

"O'zbekiston" va 1991 yil 31 avgustdagi "O'zbekiston Respublikasining davlat mustaqilligi prinsiplari to'g'risida"gi Qonun⁹.

http://iacis.ru/novosti/parlamenti/den_nezavisimosti_respubliki_uzbekistan_#:~:text=31%20%201991%20years%20on,country%20acquired%20all%20complete%20state avgust

2. <https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/33840-o-zbekiston-respublikasi-tashqi-savdo-aylanmasi-2022-yil-yanvar-dekabr-3>

3. Usmanxodjaeva Suraye Muxtatarovna DIGITAL TRANSFORMATION OF UZBEKISTAN ON THE EXAMPLE OF MARKETPLACES // Raqamli iqtisodiyot (Raqamli iqtisodiyot). 2023. No5. Quyidagi manzildan foydalanish mumkin: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsifrovaya-transformatsiya-uzbekistana-na-primere-marketpleysov> (murojaat qilingan: 26.05.2024). (Мухтаровна, 2023.)

4.

5. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Babur#:~:text=Zahir%2Ddad%2Ddin%20Muhammad%20Babur,komanda%2C%20poet%20i%20state%20figura>.

6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Ulug'bek#Political_and_scientific_activity

7. https://ru.wikipedia.org/wiki/Suleiman_I

8. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Topkapi>

9. <https://abaidan.kz/ru/categories/turizm/turciya-zavershaet-2023-god-s-rekordnymi-pokazatelyami-turizma-2024-02-04#:~:text=How%20Announced%20Ministry%20Culture%20and,Night%20For%20G%27irlik%20tun%20qoldi%20Reached%20%20%202499>.

10. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/manila_declaration.shtml

11. <https://www.lex.uz/docs/4428101>

12. Kvartalnov V.A., https://tourlib.net/books_tourism/kvartalnov_pril.htm

13. <https://www.atorus.ru/news/press-centre/new/40178.html>

14. Donskova L.I. Issledovanie sotsial'nogo turizma zarubezhnykh avtorov: teoriya i praktika [Study of social tourism of foreign authors: teorii i praktika]. 2018. No8.

15. Donskova L. I. IJTIMOY TURIZMNI RIVOJLANTIRISHNING YEVROPA TAJRIBASI (XORIJIY MUALLIFLARNING ILMIY KO'RIB CHIQLISHI) / STANDARTLASHTIRISH VA SERTIFIKATLASHTIRISH. – 2018. – S. 277.

16. https://www.norma.uz/novoe_v_zakonodatelstve/utverjdeny_dopolnitelnye_mery_po_razvitiyu_turizma

17. Kurbanova M.L. " Davlat va mahalliy hokimiyat organlari xizmatlari transport sohasini rivojlantirish mexanizmlari"**Xalqaro ilmiy jurnal "Tafsir va tadqiq"**

2-jild 9-soni (31) | 2181-4163 |

18. Jahon banki: <https://data.worldbank.org/country/uzbekistan?locale=ru>

19. <https://www.cer.uz/en/post/publication/bednost-v-uzbekistane>

20. Jahon banki: <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/march-2024-global-poverty-update-from-the-world-bank--first-esti>

21. <https://lex.uz/docs/4494873>
22. <https://www.bbc.com/russian/articles/c3g8824331ko>
23. <https://podrobno.uz/cat/world/nasilie-v-otnoshenii-zhenshchin-i-diskriminatsionnye-sotsialnye-instituty-ezhegodno-obkhodyatsya-mir/>
24. <https://econs.online/articles/ekonomika/makroekonomicheskaya-sila-gendernogo-pariteta/>
25. <https://www.gazeta.uz/ru/2019/07/03/unicef/>
26. Mehnat va kambag'allikni kamaytirish vazirligi.
27. <https://stat.uz/ru/press-tsentr/novosti-goskomstata/49355-hududlar-kesimida-2024-yil-boshiga-doimiy-aholi-soni-2#:~:text=Number%20permanent%20population%20na%20beginning%202024%20year%20v%20bo'lim%20hududlar,-11%20yanvar%202024&text=%20shartlariga%20ko'ra%20dan%201%20yanvargacha,odamlar.>
28. <https://president.uz/ru/lists/view/6960>